

Teologia liturgiczna. W poszukiwaniu syntezy w teologii. Red. Bogusław Migut. Lublin: Wydawnictwo KUL 2013 ss. 184. ISBN: 978-83-7702-796-7.

Liturgia, będąc rzeczywistością, mającą swe źródło w Objawieniu Bożym i uobecniającą Misterium Zbawienia na sposób sakramentalny, kształtuje życie Kościoła. Jest żywym przekazem wiary i miejscem, w którym ta wiara jest przeżywana na sposób aktualny. Doświadczenie życia liturgicznego i jego wieloaspektowego bogactwa zawsze było związane z rozwojem nauk teologicznych, które znajdowały w niej nie tylko sposób przekazu wiary, ale także swoje źródło. Z takimi zagadnieniami mierzą się autorzy artykułów zamieszczonych w recenzowanej publikacji. Będąc specjalistami w dziedzinie liturgii i jej szeroko pojętej teologii, ukazują ogromne znaczenie celebracji w teologii i życiu chrześcijańskim. Źródłem tego wszystkiego jest Tajemnica obecna w samej celebracji.

Ks. Bogusław Migut w artykule *Teologia liturgiczna. Próba systematyzacji*, wychodząc od pojęć używanych w ciągu wieków, a także obecnie na określenie nauki zajmującej się rzeczywistością liturgii, wskazuje na najbardziej adekwatne z nich, jakim jest „teologia liturgiczna”. Wymienia także jej twórców, którymi są C. Vaggini, S. Marsili, A.M. Triacca, M. Sodi, A. Shmemann, A. Kavanagh, R. Taft, D. Fagerberg, G. Wainwright, B. Nadolski oraz sam autor artykułu. Dalej następuje krótkie przedstawienie zakresu badań „teologii liturgicznej”. Punktem wyjścia jest rozumienie liturgii jako ontologicznie związanej z Objawieniem Bożym, którego celem jest życie chrześcijańskie. Po wskazaniu wzajemnego związku zbawczego misterium Chrystusa z całością życia chrześcijańskiego, dzięki rzeczywistości liturgicznej, zaprezentowana zostaje systematyczna refleksja nad tym zagadnieniem. Zajmuje ona szczególne miejsce wśród teologów szkoły rzymskiej. Tutaj następuje podział „teologii liturgicznej” na teologię z liturgii, teologię z eucharystii i z teologii celebracji, teologię w liturgii, teologię w funkcji liturgii. Autor szczegółowo wyjaśnia poszczególne elementy podziału. Następnie charakteryzuje amerykańską szkołę teologii liturgicznej.

Ks. Felix Maria Arocena w artykule *Liturgia jako symbolon chrześcijańskiego logosu i ethosu* przedstawia triadę „*Mysterium – actio – vita*” jako istotę celebracji, w której uobecniata Tajemnica Zbawienia jest na sposób sakramentalny aktualizowana w trakcie liturgii i kształtuje życie chrześcijańskie. Autor wskazuje na zagadnienie „formy”, będącej środkiem przekazu logosu i jego wewnętrznego przyjęcia. Tutaj zwraca szczególną uwagę na „formę rytualną”, będącą celebracją wiary. Ona to, właściwie przeżywana i rozumiana, przemienia życie wierzących. Działanie to prowadzi do „formy kultycznej” życia chrześcijańskiego, czyli takiego udziału w celebracji chrześcijańskiego misterium, w którym forma rytualna będzie tak przemieniać uczestniczącego w niej człowieka, że jego życie będzie stawać się swojego rodzaju liturgią ku czci Boga. Po przedstawieniu tej rzeczywistości autor podejmuje charakterystykę teologii liturgicznej. Wskazuje w tym miejscu na samą jej istotę, jaką jest Misterium

Chrystusa obecne w celebracji, a aktualizowane przez ryt. Punktem wyjścia teologii liturgicznej jest zaś sama celebracja, wynikająca z transcendentnego charakteru liturgicznej *actio*. W szczegółowym opracowaniu powyższego zagadnienia autor wskazuje także na symboliczną składnię rzeczywistości liturgicznej oraz jej rolę rodzenia i przekazu wiary w życiu chrześcijańskim.

David W. Fagerberg w artykule *Moje rozumienie teologii liturgicznej* zajmuje się najpierw prezentacją i rozumieniem terminów używanych na określenie nauki zajmującej się rzeczywistością celebracji liturgicznej, następnie zaś wskazuje na nadrzędne znaczenie celebracji, będącej pierwotną w stosunku do nauki teologicznej. Podkreśla także ich wzajemny i nierozzerwalny związek. Swoje stanowisko w tej dziedzinie opiera na pracy naukowej Alexandra Schmemmanna i Aidana Kavanagha, których osiągnięcia omawia i podsumowuje. Stwierdza, że ukazują oni liturgię jako przychodzenie Boga do wspólnoty, która się do Niego dostosowuje i staje się swego rodzaju zgromadzeniem dusz teologicznych. To natomiast oznacza, że liturgia jest darem otrzymanym od Stwórcy, przy którym nie można dowolnie manipulować. Po takiej prezentacji autor przechodzi do uzupełnienia osiągnięć wzmiankowanych wyżej teologów przez własną refleksję. Tutaj zajmuje się on szerokim rozumieniem liturgii opartym zwłaszcza na nauczaniu encykliki *Mediator Dei* oraz *Katechizmie Kościoła Katolickiego*; szerokim rozumieniem teologii, ascetyzmu liturgicznego, a także postrzegania w perspektywie Góry Tabor, czyli kosmologii liturgicznej. Wskazuje on na rozumienie liturgii jako doświadczenia Bożego objawienia dostępnego aktualnie dla wierzących.

Ks. Manilo Sodi w artykule *Teologia liturgiczna sztuką syntezy teologicznej* zasadniczo opiera swą refleksję na Konstytucji o liturgii *Sacrosanctum Concilium* i Dekrecie o formacji kapłańskiej *Optatam totius* Soboru Watykańskiego II. Podkreśla najpierw znaczenie *lex orandi* w relacji do *lex credendi* i *lex vivendi*. W tym kontekście rozważa istotną rolę trylogii: wiara – kult – życie, poczynawszy od pierwszych wieków Kościoła, aż po współczesność. Następnie wskazuje, na podstawie Konstytucji o liturgii, przejście od centralnego miejsca kultu do refleksji teologicznej nad poszczególnymi jego elementami. Podejmuje także zagadnienie relacji między tradycją a reformą w kontekście pierwszeństwa liturgii wśród innych nauk teologicznych. Ponadto określa takie dziedziny badań teologii liturgicznej, jak głoszenie słowa, eucharystia, rytualność, urzeczywistnianie Tajemnicy w rytmie czasu i życia oraz przekaz wiary przez kulturę. Nadto wskazuje na wzajemne uzupełnianie się tych dziedzin oraz uznanie teologii jako *locus liturgicus*. Autor wskazuje dalej na konsekwencje metody i nauki Soboru o liturgii dla integralności metody teologicznej. Zaznacza tutaj nieodzowność syntezy różnych dziedzin teologicznych dla właściwego zrozumienia i formacji teologicznej i liturgicznej. Konieczne jest to zarówno na płaszczyźnie teoretycznej, jak i praktycznej, ze szczególnym uwzględnieniem działania duszpasterskiego i homilii. Ogromne znaczenie ma także związek wspomnianych dziedzin z życiem duchowym i staje się widoczny na płaszczyźnie działań

podejmowanych w dziedzinie inkulturacji. Autor kończy swój artykuł wskazaniem na konieczność realizacji zadań wyznaczonych w 16 numerze Dekretu o formacji kapłańskiej.

Ks. Bogusław Migut w artykule *Teologia liturgiczna jako ukierunkowanie teologii na Objawienie Boże w perspektywie życia chrześcijańskiego* wskazuje najpierw na pewną niepełność obecnych definicji teologii, a następnie postuluje jej dopełnienie w dziedzinie teologii liturgicznej, potem zaś wyjaśnia, na czym tak odnowione pojęcie teologii powinno polegać. Zaczynając od refleksji związanej z Objawieniem Bożym i jego przekazem, przedstawia teologię jako więź tego Objawienia z życiem chrześcijańskim. Ta zaś najdoskonalej wyraża się i aktualizuje w liturgii. Autor podejmuje dalej refleksje nad proklamacją i sakramentalną aktualizacją słowa Bożego w liturgii. Ukazuje nowy podział teologii na: „naukową”, wychodzącą od tajemnicy Boga i człowieka oraz pytań o sens życia i historii ludzkości; biblijną; Kościoła; mistyczną, opartą na żywej więzi ze słowem Bożym. Następnie przedstawia teologię liturgiczną jako odkrywanie więzi między objawieniem, liturgią i życiem chrześcijańskim, a także jej znaczenie w teologii fundamentalnej. Kolejnym zagadnieniem podejmowanym w artykule jest teologia ekonomii Bożej obecna w teologii liturgicznej. Autor rozpatruje tę rzeczywistość najpierw przez prezentację biblijnej teologii liturgicznej oraz jej eklezyjalnego wymiaru w odniesieniu do najnowszego nauczania Kościoła i refleksji teologicznej. Jeszcze jednym ważnym zagadnieniem jest ukazanie teologii liturgicznej jako syntezy teologii, a nadto jej związku z teologią mistyczną. Buduje ona tożsamość teologa oraz zasada teologię liturgiczną we właściwym jej miejscu na gruncie nauki jako *theologia prima*.

Wszystkie przedstawione artykuły napisane zostały przez wybitnych naukowców i stanowią istotny wkład w badania nad podejmowaną w omawianej publikacji tematyką. Całość książki ma charakter ściśle naukowy, nie jest jednak jedynie roztrząsaniem zagadnień teoretycznych, lecz związanych integralnie z życiem chrześcijańskim. Zawarte w poszczególnych artykułach wnioski wyrażają konkretne sposoby realizacji prezentowanych zagadnień w codzienności. Publikacja tej książki przyczyni się zarówno do pogłębienia refleksji teologicznej związanej z rzeczywistością liturgii i jej znaczenia, jak też do lepszej świadomości i zaangażowania w mistagogię liturgiczną wspólnoty Kościoła.

Ireneusz Słoma
doktorant w Katedrze Duchowości Liturgicznej
na Wydziale Teologii KUL